

LUOVA - OPETUSSUUNNITELMA
Luovin menetelmin itsenäiseen elämään
valmentava ja kuntouttava opetus ja
ohjaus

Tiina Meriläinen

Kehittämishankeraportti

JYVÄSKYLÄN
AMMATTIKORKEAKOULU
Ammatillinen opettajakorkeakoulu

Tekijä(t) Meriläinen, Tiina	Julkaisun laji Kehittämishankeraportti	
	Sivumäärä 18	Julkaisun kieli Suomi
	Luottamuksellisuus ☐ Salainen _____ saakka	
Työn nimi LUOVA - OPETUSSUUNNITELMA Luovin menetelmin itsenäiseen elämään valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus		
Koulutusohjelma Ammatillinen opettajakorkeakoulu, ammatillinen erityisopettaja koulutus		
Työn ohjaaja(t) Hirvonen, Maija ja Torvinen, Hannele		
Toimeksiantaja(t) Invalidiliiton Järvenpään koulutuskeskus		
Tiivistelmä <p>Vammaisten valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen koulutustarjonta on lisääntynyt ammatillisissa erityisoppilaitoksissa viime vuosina. Koulutustarjonnan painottumiseen valmentavaan opetukseen ammatillisissa erityisoppilaitoksissa on vaikuttanut erityisoppilaiden määrän lisääntyminen, inklusion toteutuminen toisella asteella ja subjektiivisen oikeuden toteutuminen toisen asteen koulutukseen.</p> <p>Viime vuosina Invalidiliiton Järvenpään koulutuskeskuksessa on kehitetty valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen opetussuunnitelmia valmentamaan opiskelijoita eri alan ammattiopintoihin (esim. VALPAS –sosiaaliopintoihin valmentava I) sekä pyritty ottamaan huomioon eri kohderyhmät laatimalla erityisiä opetussuunnitelmia, kuten MEKU –mielenterveyskuntoutujien valmentava I tai SELKIS –selkäydinvammaisten valmentava I.</p> <p>Kehittämishankeen raportissa kerrotaan LUOVA –opetussuunnitelman synnystä. LUOVA -koulutus perustuu valmentava II opetussuunnitelmaan, jossa painotetaan Invalidiliiton arvoihin perustuen opiskelijan täysivaltaisuuden, voimaantumisen ja osallisuuden vahvistumista luovien menetelmien kautta.</p> <p>Itsenäiseen elämään valmentava II opetussuunnitelmaan perustuva LUOVA -opetus on tarkoitettu henkilöille, jotka vamman tai muun syyn vuoksi tarvitsevat henkilökohtaista tukea ja jotka tarvitsevat tukea arjenhallintataitojensa vahvistamiseen. LUOVA -ohjelmassa etsitään opiskelijan voimavaroja ja tuetaan itsenäisen elämän taitojen oppimisessa. Tavoitteisiin pyritään luovien menetelmien avulla. Näitä ovat mm. draama, musiikki, käden taidot ja kuvallinen ilmaisu.</p> <p>LUOVA – opetussuunnitelma perustuu taiteen ja kulttuurin vaikutukseen yksilön kuntoutumisessa. Taiteen ja kulttuurin merkitystä kuntoutuksessa on tutkittu laajasti Yhdistyneiden kansakuntien Arts in Hospital – hankkeessa. Suomessa Unescon tukema hanke toimii nimellä Terveyttä Kulttuurista. Kuntoutuksen alan tutkimuksissa on todettu, että kulttuurin ja taiteen avulla voidaan vaikuttaa ihmisen psyykkiseen, sosiaaliseen ja jopa fyysiseen hyvinvointiin. Taide ja kulttuuritoiminta voivat kohentaa koettua terveyden tilaa ja tukea monin eri tavoin hoito- ja kuntoutusprosessia sekä ennaltaehkäistä sairastumista ja syrjäytymistä.</p> <p>LUOVA – koulutus alkaa Invalidiliiton Järvenpään koulutuskeskuksessa syksyllä 2007.</p>		
Avainsanat (asiasanat) Ammatillinen erityisopetus, opetussuunnitelmat		
Muut tiedot		

Author(s) Meriläinen, Tiina	Type of Publication Development project report	
	Pages 17	Language Suomi
	Confidential ☐ Until _____	
Title LUOVA - CURRICULUM Through Creative Methods to Independent Life in Preparatory and Rehabilitative Training and Guidance		
Degree Programme Vocational Teacher Education College, Vocational Special Needs Teacher Education		
Tutor(s) Hirvonen, Maija and Torvinen, Hannele		
Assigned by FMD Järvenpää Training Centre - IJKK		
<p>Abstract</p> <p>Preparatory and Rehabilitative Training and Guidance has recently increased in Vocational Training Centers which give special needs education. Reasons for this are the increasing number of students who need support in training, the realisation of inclusion and the realisation of subjective right to secondary level education.</p> <p>During the last few years we have developed the curriculum of Preparatory and Rehabilitative Training and Guidance to serve preparatory training for different vocations (for example VALPAS - preparatory training for social vocation) and to offer preparatory training for different target groups, such as MEKU for mental health rehabilitators or SELKIS for the spinal cord injured.</p> <p>In my development project report I have described how the LUOVA –curriculum was born. LUOVA – preparatory training is based on the curriculum of Preparatory Training and Counselling for Working and Independent Living. The curriculum is accepted by the National Board of Education and the curriculum is based on the values of the Finnish Association of People with Mobility Disabilities (FMD). The values are empowerment, full membership of society and social activity.</p> <p>Preparatory Training and Counselling for Working and Independent Living is aimed for students who need personal support in learning and everyday life. In LUOVA – training we seek out student capacities and strengths and support independent skills of living. To achieve these goals we use creative methods as drama, music, handicrafts and visual skills.</p> <p>LUOVA- curriculum is based on rehabilitative force of art and culture. In UNESCO’s project Arts in Hospital they have examined widely the rehabilitation of art and culture. In Finland the project is called Terveyttä kulttuurista. The studies show that art and culture increase peoples’ welfare physically, psychologically and socially. Art and culture can increase the feeling of health and support in many different ways furthering health and rehabilitation and preventing illnesses and marginalizedness .</p> <p>LUOVA – training will start in IJKK autumn 2007.</p>		
Keywords Vocational education for students with special needs, curriculum		
Miscellaneous		

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO.....	2
2 VALMENTAVA JA KUNTOUTTAVA OPETUS JA OHJAUS.....	4
3 LUOVA –KOULUTUKSEN TAUSTA-AJATUKSET JA MÄÄRITTEET	7
4 OPETUSSUUNNITELMAN SUUNNITTELUPROSESSI.....	12
5 OPETUSSUUNNITELMA.....	14
5.1 Opiskelumenetelmät.....	14
5.2 Opetusjärjestelyt.....	14
6 YHTEENVETO	16
LÄHTEET	17

1 JOHDANTO

Invalidiliiton Järvenpään koulutuskeskuksessa aloitetaan syksyllä 2007 valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen LUOVA -koulutus, jonka opetusmenetelmät perustuvat taiteen ja kulttuurin kuntouttavaan voimaan. Kehittämishankkeenani olen laatinut koulutukseen opetussuunnitelman, jonka perustana olevaa tietotaustaa ja tekoprosessia selvitän raportissani.

Valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen tavoitteena on lisätä yksilön elämänhallintaa ja hyvinvointia. Taide ja kulttuuri vaikuttavat tutkitusti yksilön kuntoutumiseen. Taiteen ja kulttuurin merkitystä kuntoutuksessa on tutkittu laajasti Yhdistyneiden kansakuntien Arts in Hospital – hankkeessa. Suomessa Unescon tukema hanke toimii nimellä Terveyttä Kulttuurista. Kuntoutuksen alan tutkimuksissa on todettu, että kulttuurin ja taiteen avulla voidaan vaikuttaa ihmisen psyykkiseen, sosiaaliseen ja jopa fyysiseen hyvinvointiin (Liikanen 2003). Taide ja kulttuuritoiminta voivat kohentaa koettua terveyden tilaa ja tukea monin eri tavoin hoito- ja kuntoutusprosessia sekä ennaltaehkäistä sairastumista ja syrjäytymistä.

Itsenäiseen elämään valmentava II opetussuunnitelmaan perustuva LUOVA -opetus on tarkoitettu henkilöille, jotka vamman tai muun syyn vuoksi tarvitsevat henkilökohtaista tukea ja jotka tarvitsevat tukea arjenhallintataitojensa vahvistamiseen. LUOVA -ohjelmassa etsitään opiskelijan voimavaroja ja tuetaan itsenäisen elämän taitojen oppimisessa. Tavoitteisiin pyritään luovien menetelmien avulla. Näitä ovat mm. draama, musiikki, käden taidot ja kuvallinen ilmaisu.

Invalidiliiton Järvenpään koulutuskeskus (myöhemmin IJKK) on valtakunnallinen ammattiin valmistava ja ammattitaitoa täydentävä oppilaitos, jonka erityistehtävänä on vammaisten ja vajaakuntoisten ammatillinen erityisopetus. Koulutuskeskuksen tarjoamat opiskelumuodot sopivat erityisesti tuki- ja liikuntaelinvammaisille sekä myös muille erityisopetuksen tai erityisolosuhteiden / oppimisympäristöjen tarpeessa oleville nuorille ja aikuisille. Opiskelijoiden erityisen tuen ja ohjauksen tarpeiden kasvaessa ammatillisissa erityisoppilaitoksissa on lisääntynyt valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen

tarve. IJKK:ssakin on valmentava koulutus laajentunut ja tarjonta monipuolistunut. Olemme vuosien aikana kehittäneet opetussuunnitelmia valmentamaan eri alan ammattiopintoihin (esim. VALPAS –sosiaaliopintoihin valmentava I) sekä pyrkineet ottamaan huomioon eri kohderyhmät laatimalla erityisiä opetussuunnitelmia, kuten MEKU –mielenterveyskuntoutujien valmentava I tai SELKIS –selkäydinvammaisten valmentava I. LUOVA –koulutus perustuu valmentava II opetussuunnitelmaan, jossa painotetaan Invalidiliiton arvoihin perustuen opiskelijan täysivaltaisuuden, voimaantumisen ja osallisuuden vahvistumista luovien menetelmien kautta.

Kiinnostukseni LUOVA –opetussuunnitelman laatimiseen juontuu taustastani. Olen koulutukseltani kuvaamataidonopettaja ja tehnyt opetustyötä taide ja ilmaisutaidon parissa peruskoulussa, sosiaalianoppilaitoksessa, kansalaisopistossa, ammattikorkeakoulussa ja ammatillisessa erityisoppilaitoksessa. Olen ollut laatimassa opetussuunnitelmia Espoo-Vantaa ammattikorkeakoulussa ja IJKK:ssa. Ammattikorkeakoulussa olin mukana sosiaalian luovien toimintojen koulutusohjelman opetussuunnitelman suunnittelussa ja IJKK:ssa kuvallisen ilmaisun perustutkinnon sekä ammatillisiin opintoihin valmentava ja kuntouttava VILMA –koulutuksen opetussuunnitelmien laadinta on kuulunut tehtäviini.

2 VALMENTAVA JA KUNTOUTTAVA OPETUS JA OHJAUS

Kehittämishankkeena on ollut tehdä LUOVA – työhön ja itsenäiseen elämään valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen opetussuunnitelma (valmentava II), jossa luovin menetelmin valmennetaan vaikeavammaisia itsenäiseen elämään. Luovan opetussuunnitelman tavoitteet ovat valmentava II:n valtakunnallisen Opetushallituksen opetussuunnitelman mukaiset. (Opetushallitus 2000, 9.)

Opetussuunnitelman perusteet

Opetushallituksen valtakunnallisessa opetussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2000) ammatillisissa oppilaitoksissa järjestettävän valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen tehtävänä on antaa vammaisuuden, sairauden, kehityksessä viivästymisen, tunne-elämän häiriön tai muun syyn vuoksi erityistukea tarvitseville opiskelijoille valmiuksia ammatilliseen koulutukseen, työhön sijoittumiseen ja oman elämän hallintaan. Koulutuksen tavoitteena on, että opiskelijalla koulutuksen päätyttyä mahdollisimman hyvät valmiudet itsenäiseen elämään, koulutukseen tai työhön. Valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen yksityiskohtaiset tavoitteet määräytyvät joustavasti opiskelijan yksilöllisten voimavarojen ja hänen elämäntilanteensa mukaisesti. Koulutukseen liittyy opiskelijan kuntoutusta, joka tukee muuta opetusta ja ohjausta. Opiskelijalle laaditaan moniammatillisena yhteistyönä yksilöllinen kuntoutumissuunnitelma. Tavoitteena on, että opiskelija pystyy selviytymään toiminnallisessa ja sosiaalisessa ympäristössään mahdollisimman itsenäisesti sekä pystyy löytämään aktiivisia toimintatapoja opiskelusaan ja muussa elämässään.

Työhön ja itsenäiseen elämään valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus (valmentava II)

Työhön ja itsenäiseen elämään valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus (valmentava II) on tarkoitettu vaikeasti vammaisille opiskelijoille, joilla ei vammaisuuden tai sairauden vuoksi ole mahdollista siirtyä ammatilliseen perustutkintoon johtavaan koulutukseen. Koulutuksen tavoitteena on, että opiskelija kykenee mahdollisimman itsenäiseen ja rikkaaseen elämään sekä mahdollisuuksiensa mukaan myös osallistumaan työelämään itsenäisesti tai

tuetussa työyhteisössä. Koulutuksen pituus vaihtelee yksilöllisesti vuodesta kolmeen vuoteen eli on laajuudeltaan 40 – 120 opintoviikkoa (Opetushallitus 2000, 9).

LUOVA –opetussuunnitelman tavoitteet

LUOVA -koulutuksen tavoitteena on tukea yksilöllisesti opiskelijaa parantamaan omaa elämönhallintaansa ja arvioimaan mahdollisuuksiaan toisen asteen opintoihin ja/tai työhön sijoittumiseen. Koulutus tukee opiskelijan myönteistä kehitystä ja vahvistaa hänen itsetuntoaan ja elämäntaitojaan. Tavoitteena on opiskelijan itseluottamuksen kasvaminen, aloitekyvyn lisääntyminen, luovien ratkaisujen etsiminen ja vastuun ottaminen ainakin ohjatusti häntä itseään koskevissa opiskeluun ja elämään liittyvissä valinnoissa.

Keskeisenä tavoitteena on tukea luovien, toiminnallisten menetelmien kautta nuoren persoonallisuuden monipuolista kehitystä ja kasvua yhteiskunnan aktiiviseksi ja vastuulliseksi jäseneksi. Toiminnallisiin menetelmiin kuuluu kaikki luovat toiminnat kuten draama, kuvallinen ilmaisu, musiikki, tanssi, kirjallisuus, tarinallisuus ja kädentaidot.

Tarkoituksena on tukea opiskelijan osallisuutta voimaantumisen kautta. Hänelle tarjotaan toiminnallisin keinoin edellytyksiä itsenäiseen elämään ja oma-toimisuuteen yhteiskunnassa siten, että hän voi kokea onnistumisia ja elämyksiä. Luovaan toimintaan kuluu se, että osallistuja luo itse: näyttelee, maalaa, musisoi, tanssii, työstää savea tai kirjoittaa ja käsittelee yhdessä muiden kanssa valmiita taideteoksia. Oppiminen perustuu yksilön voimavaroille rakentuvaan ihmiskäsitykseen, jossa tunnistetaan ja tunnustetaan kyvyt ja mahdollisuudet. Toiminnallisten menetelmien kautta opiskelija itse oppii tunnistamaan omat voimavaransa ja kehittämiskohteensa. Myös vuorovaikutus ja yhteisöllisyys kasvavat toiminnan kautta, kun kehitytään tunnistamaan toisten tunteita, odotuksia ja toiveita sekä oman toiminnan vaikutuksia sosiaaliseen ympäristöön. (Heiskanen & Hiisijärvi.)

Oppimisessa motivaatiolla on keskeinen osuus. Opiskelun alussa opiskelijan tavoitteet määritellään siten, että ne liittyvät kiinteästi opiskelijan aikaisempiin tietoihin ja taitoihin sekä hänen omiin vahvuusalueisiinsa. Oppimisen ohjaa-

jana ja tukijana on opettaja, kouluttaja ja/tai avustaja. Oppimistilanteissa opettaja on virikkeiden antaja ja innostaja. Hänen tehtävänä on motivoida opiskelijaa innostavilla ja riittävän haasteellisilla tehtävillä, jotka ovat strukturoituja, toiminnallisia ja arkielämässä koettuja.

Koulutuksen aikana tuetaan opiskelijan itsearviointitaitojen kehittymistä siten, että hän pystyy selkiyttämään omia toiveitaan ja kiinnostuksen kohteitaan, realisoimaan voimavarojensa riittävyttä ja tarkentamaan tavoitteitaan niin, että voi tehdä päätöksiä omasta opiskelustaan ja tulevaisuudestaan.

3 LUOVA –KOULUTUKSEN TAUSTA-AJATUKSET JA MÄÄRITTEET

LUOVA – opetussuunnitelman tekemisen taustalla on tutkimuksissa (Liikanen 2003) havaittu taiteen ja kulttuurin hyvinvointia lisäävä vaikutus. Taidekasvatuksen periaatteet yhdistettynä kuntouttaviin terapeutisiin menetelmiin sopivat mielestäni hyvin menetelmiksi, kun tavoitellaan valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen opetussuunnitelman perusteisiin kirjattuja ydinosaamisia. Termit voimaantuminen, kokemuksellisuus, elämyksellisyys kuvaavat opetuksen luonnetta. Opetussuunnitelman perusteena olevat määritteet; toiminnalliset menetelmät, funktionalis-ekologinen ohjausmalli ja strukturoitu opetus linjaavat opetuksessa käytettävät mallit ja menetelmät.

Taidekasvatus

Taidekasvatuksen ja taiteen merkitys ihmiseksi kasvamisessa on suuri. Taiteeseen tai tässä yhteydessä paremminkin luovaan toimintaan liittyy aistein koettava tiedostaminen maailmasta, jossa elämme. Taide luo kulttuuria. Se on universaali kieli, joka luo arvoja. Taidetta voi kokea aistein vastaanottajana tai aktiivisena luojana. Sen tekijänä ja kokijana kaikki ovat tasa-arvoisia. Taide on eheyttävän ja terapeutin luonteensa vuoksi voimavaroja antava. (Tuomikoski 1987, 209.)

Taiteen vastaanottaminen

Taideteoksen tarkasteleminen ei ole passiivista vaan aktiivista osallistumista. Paula Tuomikosken (1987, 209) mukaan esteettiset ja ydintajuiset kokemukset ovat yleensä eräänlainen vastapaino sirpaleiselle aistimus- ja tietoisuus-toiminnalle, joita aivomme kortikaaliset havaintomme tuottavat. Tunne- ja muistitoiminnot rakentavat ihmistajunnasta ja tietoisuudesta kokonaisuuden. Vain omakohtainen, kokemuksellinen suhde havainto- ja tietosisältöihin pystyy tuottamaan kokonaiskuvan. Taideteosten katselulla, musiikin kuuntelulla, teatteriesityksen seuraamisella, runon lukemisella tai romaanin läpielämisellä on tärkeä siirtovaikutus ihmisen tajunnantoimintoihin. Taideteoksen vastaanottaminen kehittää tajunnantoimintoja niin, että ihminen tulee kykeneväksi erottamaan ja jäsentämään kokonaisuuksia jatkuvasti muuttuvassa maailmassa ja tapahtumien virrassa.

Taiteen luominen

Paula Tuomikosken mukaan taideharrastusten parissa ihminen oppii arvioimaan omia tuotoksiaan ja aikaansaannoksiaan omia tavoitteitaan vasten. Hän oppii näkemään pyrkimyksiensä ja kykyjensä suhteen ja löytää omassa itsessään kehittämistarpeita ja –mahdollisuuksia.

Valmentavan koulutuksen kohderyhmäläisillä on monenlaisia tuen tarpeita. Monet ovat voineet joutua elämänsä sivustaseuraajiksi. Kun ihmisen aktiivisuus ja vitalisuus katoavat tai yhteisöllisin toimin lannistetaan, seurauksena on apaattinen masentuneisuus ja yleinen kyvyttömyys. Elämä, josta merkitys on kadonnut, on henkinen kuolema ennen fyysistä kuolemaa. Tuomikosken kirjassa 1987 on lainattu Eeva Kilpi näkemys asiasta näin:

”Tämän pidemmälle emme enää pääse:

Katsomme omaa tuhoutumistamme televisiosta.”

Voimaantuminen

Vammaisten Empowerment eli voimaantuminen on yksi Invalidiliiton toiminnan tavoitteista (Invalidiliiton 10 – strategia). Voimaantumisen kautta henkilö löytää itse omat voimavaransa. Voimaantuminen tapahtuu luontevimmin sosiaalisessa ympäristössä, joka koetaan turvalliseksi, hyväksyväksi ja tasa-arvoiseksi. Voimaantuminen on ihmisestä itsestään lähtevä prosessi, johon vaikuttavat yksilön päämäärät, kykyuskomukset, konteksti ja emootiot. Voimaantuminen on yhteydessä ihmisen ja ryhmän hyvinvointiin. Hyvinvoiva henkilö voimaannuttaa ryhmää ja päinvastoin. (Siitonen 1999.)

Toiminnalliset menetelmät

Toiminnalliset menetelmät - määritelmää käytetään puhuttaessa morenolaisista draamamenetelmistä. Psykodraama on yleiskäsite yhdysvaltalaisen Jacob Levy Morenon kehittämille draamamenetelmille: psykodraama on ryhmäterapia, jossa lähtökohtana yksilön elämäntilanne; sosiodraamassa tutkitaan ryhmän toimintaa ja sosiometria tutkii ryhmän sisäisiä valintoja. Morenolaisia menetelmiä sovelletaan terapioiden, kuntoutuksessa, sosiaali-

työssä, koulutuksessa ja työyhteisöjen kehittämisessä. (Janhunen & Sura 2005, 7.)

LUOVAn opetussuunnitelmassa toiminnalliset menetelmät käsitetään edellistä laajemmin ja yleisemmin toiminnallisina luovina menetelminä.

Tuula Heiskanen ja Seija Hiisijärvi ovat (www.ela.fi) määritelleet toiminnalliset menetelmät seuraavasti:

”Toiminnallisiin menetelmiin kuuluvat luovat terapiat kuten kuvataide, musiikki, liike, tanssi, elokuva, luova kirjoittaminen, kirjallisuus ja tarinallisuus. Luovat terapiat ovat toiminnallisimmillaan silloin, kun osallistuja luo itse: maalaa, musisoi, liikkuu, tanssii, näyttelee, tekee elokuvaa, työstää savea tai kirjoittaa. Yhtä hyvin ryhmissä voidaan käyttää myös valmiita tuotoksia: elokuva-, musiikki-, kirjallisuus-, tanssi- tai kuvataidetta.

Ratkaisukeskeisten toiminnallisten menetelmien lähtökohtana ja tausta-ajatuksena on, että jokainen ihminen on itse oman elämänsä paras asiantuntija. Näin ollen ihminen itse osaa parhaiten tunnistaa voimavaroja, ongelmansa tahi kehittämisen kohteensa ja ratkaista ne myös itse – omin voimin. Toiminnallisten menetelmien avulla voidaan tuuppia ja tukea lähimmäistä löytämään itsensä sekä oma tiensä ja liikevoimansa sen taivaltamiseksi.

Itsensä kanssa työskenteleminen on käytännössä elämistä koskevien käsitysten, uskomusten ja tunteiden työstämistä. Yhteys omiin uskomuksiin, tunteisiin ja omaan itseeseen löytyy parhaiten tekemällä – ja leikkimällä. Aivan kuten lapsi tutkii ja käsittelee elämää, maailmaa ja omia tunteitansa leikkimällä. Niin, ja laulamalla, soittamalla, liikkumalla ja maalaamalla.”

On tärkeää huomioida, että LUOVA –koulutuksessa toiminnallisia menetelmiä sovelletaan opetussuunnitelman tavoitteiden saavuttamiseen opetuksen,

kuntoutuksen ja ohjauksen näkökulmasta. Koulutus ei ole hoitoa eikä toiminnallisia menetelmiä toteuteta terapiana.

Kokemuksellisuus

Korjaavat kokemukset ovat monelle valmentavan koulutuksen opiskelijalle tärkeitä. Moni heistä on kokenut menneisyydessään vastoinkäymisiä, jotka saattavat vaikuttaa syrjäyttävästi sekä lamaanuttavasti ja ilmenevät vetäytymisenä sekä sosiaalisten tilanteiden välttämisenä. Kokemuksiin liittyy elämyksellisyys ja joissain tapauksissa FLOW ja KATARSIS -kokemukset.

Flow kokemus Mihaly Csikszentmihalyin mukaan on syvä ilon kokemus, jonka muistaa kauan. Csikszentmihalyin (Laitinen 2003, 13) tutkimusten mukaan passiivinen antautuminen valmisviihteelle ei tuota vahvoja flow-kokemuksia, kun taas itsensä toteuttaminen taidetoiminnan kautta tuottaa, koska luovaan toimintaan yksilö joutuu käyttämään runsaasti psyykkistä energiaa.

Katarsis - määritelmä, jota käytetään toiminnallisten menetelmien yhteydessä, on paljon sukua flow määritelmälle. Katarsis on tunteenpurkaus, jolla on hoitava ja uudistava vaikutus. Se syntyy, kun ihminen kokee voimakkaan elämyksen. (Janhunen & Sura 2005, 48.)

Kolbin ja Barnettin kokemuksellisen oppimisen mallia voidaan hyvin soveltaa toiminnallisiin menetelmiin, sillä toiminnalliset menetelmät sisältävät samat oppimisvaiheet kuin Kolbin malli. Kokemuksellisen oppimisen mallissa kokemus sinänsä ei tuota oppimista, vaan lisäksi tarvitaan merkityksien pohdintaa, reflektointia sekä käsitteellistämistä ja soveltamista. (Janhunen & Sura 2005, 120.)

Funktionaalisuus ja ekologinen malli

LUOVA - opetussuunnitelmassa kokemuksellisuus nousee yhdessä soveltamisen kanssa tärkeimmäksi painopisteeksi. Käsitteellinen (kielellinen) tarkastelu taas jää heikoimmaksi. Pedagogiikassa korostuu funktionaalis-ekologinen opetusmalli. Opiskelijoille opetetaan iänmukaisia taitoja, jotka ovat suoraan hyödyllisiä elämässä. Opetuksessa keskitytään puuttuvien taitojen op-

pimiseen, jotta aktiivinen osallisuus mahdollistuu. Tärkeintä on yksilön ja ympäristön välisen suhteen kehittäminen ja harjoitus tapahtuu elävässä elämässä eikä yleistyksissä tai simulaatioissa.

Strukturoitu opetus – virittäytyminen

LUOVA – koulutuksessa opetus järjestetään strukturoidusti, jotta saavutetaan toiminnallisissakin menetelmissä vaadittava virittäytymisen tila. Luovuus ei synny kaaoksessa. Selkeät tavoitteet, pelisäännöt, järjestys mahdollistavat virittyneen tilan, jossa on turvallista toimia, kokea ja jopa heittäytyä uuteen.

Vuorovaikutus, sosiaalisuus ja osallisuus

LUOVA - opetussuunnitelman tavoitteissa on erityisesti painotettu vuorovaikutuksen, sosiaalisuuden ja osallisuuden kehittymistä. Luovien menetelmien kautta opiskelijan itsetuntemus kehittyy ja opetus antaa mahdollisuuden tiedostaa tunteitaan. Omien tunteiden tunnistus antaa pohjan tunnistaa myös toisten tunteita ja pohtia omaa toimintaa sosiaalisissa tilanteissa. Opiskelijan osallisuus on voinut jäädä heikoksi, siksi on tärkeää vahvistaa ryhmässä toimintaan ja tukea heitä toimimaan aktiivisesti elämässään.

4 OPETUSSUUNNITELMAN SUUNNITTELUPROSESSI

Alku

Ajatus luovien menetelmien kautta toteuttavasta valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen koulutuksesta on kehittynyt vuosien aikana. Invaliidiliiton Järvenpään koulutuskeskuksessa on toteutettu kulttuurialan koulutusta jo lähes 60 vuotta. Kultaseppien koulutus on ollut perustamisvuosista asti koulutustarjonnassa. Kuvallisen ilmaisun perustutkintoa on tarjottu vuodesta 2000 alkaen - ensimmäisenä Suomessa ammatillisten erityisoppilaitosten tarjonnassa. Vuonna 2000 aloitettiin myös VILMA -koulutus, joka on viestintä-alan ammatillisiin opintoihin valmentavaa koulutusta (valmentava I). Toiminnallisia menetelmiä – psykodraamaa - on käytetty valmentava II ryhmissä vuoden ajan ja kokemukset ovat olleet innostavia.

Opiskelijoiden haasteellisuuden lisääntyessä ja valmentavan opetuksen lisääntyessä oppilaitoksissa päätettiin aloittaa työhön ja itsenäiseen elämään valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus LUOVA - koulutus, jonka opetusmenetelminä käytetään toiminnallisia ja luovia menetelmiä. Keskusteluja opetuksen toteutuksen muodoista ja lähtökohdista käytiin pedagogisessa johtoryhmässä sekä kehittämiskeskuksen asiantuntijoiden kanssa. Hedelmällisiä keskusteluja olivat myös vaikeavammaisten koulutuksen kehittämistyöryhmän jäsenten kanssa käydyt keskustelut.

Opetussuunnitelman teko sopi hyvin ammatillisen erityisopettajakoulutuksen kehittämishankkeeksi, sillä olen tehnyt koulutuskeskuksen kuvallisen ilmaisun perustutkinnon ja VILMA –valmentava I koulutuksen opetussuunnitelmat. Erityisopettaja koulutus tuki hienosti opetussuunnitelman sisällön kokoamista.

Opetussuunnitelman tekoa tuki myös opetusharjoittelu, joka tapahtui omassa oppilaitoksessani luovan toiminnan viikolla valmentavan AKVA -ryhmässä ja Kaarisillassa, jossa opetin kuvallisen ilmaisun perustutkinnon opiskelijoita ja havainnoin toimivia opetusjärjestelyjä ja –menetelmiä. Kaarisilta toimii erityistä tukea tarvitsevien ja laaja-alaisia oppimisvaikeuksia omaavien nuorten aikuisten taide- ja toimintakeskuksena ja vuodesta 2003 lähtien siellä on annettu ammatillista musiikin ja kuvallisen ilmaisun perustutkintokoulutusta.

Opetussuunnitelman teko

IJKK:ssa on käytössä johtoryhmässä sovittu opetussuunnitelman malli. Opetussuunnitelman lähtökohtana oli siis valmis malli, jonka muotoa ja jäsentelyä käytin LUOVA - opetussuunnitelman kirjoittamisessa (ks. liite 1). Minulla oli käytössäni myös muiden koulujen valmentavan opetuksen opetussuunnitelmia ja käytin apuna myös Heljä Hätösen 2006, Eläköön opetussuunnitelma II kirjaa. Niistä tutkin eri lähestymistapoja opetussuunnitelman laadintaan. Kävin keskustelua IJKK:ssa myös meidän mallin perusteista. Päädyin lopulta koulun omaan malliin vaikkakin se on rakentunut hallinnon näkökulmasta eikä ole opiskelijoille selkokiehinen ja havainnollinen.

IJKK:ssa käytyjen keskustelujen pohjalta heräsi idea tehdä jatkossa oppilaitoskohtaisen opetussuunnitelman lisäksi ns. TOTESU:n eli toteuttamissuunnitelma. Toteuttamissuunnitelma tarkoittaa opetussuunnitelmaa ja se tehdään vuosittain selkokiehellä ryhmän opiskelijat huomioiden opetuksen järjestelyn suunnitelmaksi.

5 OPETUSSUUNNITELMA

5.1 Opiskelumenetelmät

Ammatillisessa erityisopetuksessa olevien opiskelijoiden opiskelun lähtökohdat ovat hyvin yksilölliset. Opiskelijan tausta ja lähtötaso, hänen yksilölliset kokemuksensa ja oma oppimistyylinsä otetaan huomioon opiskelua suunniteltaessa ja opetuksen toteutuksessa.

Opetuksessa korostetaan opiskelijan omaa vastuuta oppimisestaan. Moniammatillinen opetuksen tukiverkko toimii oppimisen ohjaajana ja tukijana vastuuopettajan johdolla. Opiskelijaa ohjataan toiminnallisuuteen ja omaehtoiseen aktiiviseen työskentelyyn, jossa käytetään hyväksi opiskelijan vahvuuksia, ympäristön ja verkoston tarjonta mahdollisuuksia.

Opiskelumenetelmät ja opiskelun painotukset määräytyvät opiskelijan voimavarojen sekä yksilöllisten tavoitteiden mukaan. Menetelminä voidaan käyttää:

- ratkaisukeskeiset toiminnalliset menetelmät
- yksilö, pari- tai ryhmätyöskentely
- yhteistoiminnalliset menetelmät
- vierailut, opintokäynnit
- tarpeen mukaan TEACCH (Treatment and Education of Autistic and related Communication handicapped Children) yms.

5.2 Opetusjärjestelyt

Opetussuunnitelmassa opiskelu jakaantuu orientoivaan sekä valmentavaan ja kuntouttavaan jaksoon. Jokaiselle laaditaan orientaatiojakson aikana henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS), johon kirjataan opiskelijan henkilökohtaiset opetuksen tavoitteet, suunnitelma, järjestäminen ja seuranta.

Opetuksen ja oppimistilanteiden organisoinnissa noudatetaan seuraavia periaatteita:

- selkeys ja struktuuri
- ennakointi ja toistuvuus
- eri aistikanavien virittäminen ja käyttö
- toiminnallisuus
- yksilöllisyys
- vahvuuksille rakentaminen
- vastuunoton kehittäminen
- sosiaalisten taitojen kehittäminen

Orientoivan jakson aikana keskitytään ryhmän muodostumiseen ohjaamalla opiskelijoita tutustumaan toisiinsa ja kommunikoimaan toistensa kanssa. Keskeistä tässä vaiheessa on löytää yhtäläisyyksiä muiden kanssa ja varmistaa se, että jokainen tulee nähdyksi ja kuulluksi ryhmässä. Tähän pyritään itsetuntemuksen ja vuorovaikutustaitojen vahvistamisen kautta. Orientaatiojakson aikana kartoitetaan opiskelijoiden erilaiset oppimistavat ja -tyylit. Jakson aikana opiskelija saa tietoa LUOVA -opinnoista ja tutustuu jo alustavasti joihinkin valmentavan jakson sisältöihin.

Opetuksen ja ohjauksen organisoinnista vastaa ryhmän vastuuopettaja. Hän laatii jaksottaisen lukujärjestyksen ja seuraa sen toteutumista opiskelijoiden yksilölliset tilanteet ja HOJKS:n huomioiden.

Moniammatillinen yhteistyö opiskelijahuollon ja eri alojen opettajien kesken edistää opiskelijoiden kokonaiskuntoutusta huomioiden yksilölliset tilanteet. Tarvittaessa voidaan käyttää myös ulkopuolista asiantuntija-apua.

6 YHTEENVETO

Opetussuunnitelma on nyt valmis ja se menee hyväksyttyä käsittelyyn seuraavaan johtoryhmän kokoukseen. Silloin se virallisesti otetaan käyttöön. Opetussuunnitelman lopullisen vahvistamisen tekee koulutuksen johtokunta. Sitä ennen opetussuunnitelmaa kokeillaan ja kerätään tietoa sen toimivuudesta ja tehdään siihen tarvittavia muutoksia.

Opetussuunnitelman tekeminen on ollut mielenkiintoista ja odotan innolla, millaiseksi se kasvaa opiskelijoiden ja opettajien yhteistyössä. Lopulta vasta käytäntö näyttää, kuinka opetussuunnitelman ajatukset toimivat opetuksessa ja kuntoutuksessa. Opetussuunnitelma näyttää suuntaa, linjaa toimintaa ja antaa raamit opetuksen järjestämiselle.

Opiskelijoiden henkilökohtaiset opetuksen järjestämistä koskevat suunnitelmat (HOJKS) täsmentävät tavoitteet. Opiskelijoiden mukanaan tuoma kokemusmaailma luo opetuksen lähtötason ja määrää, mistä aloitetaan yhteinen matka.

Opettajilla ja varsinkin ryhmän vastuuopettajalla on käsissään keinot ja taito saada opetussuunnitelman ajatukset elämään. Opettajan innostus ja ohjaukselliset taidot vaikuttavat opetussuunnitelman toteutukseen. Yhteistyössä opiskelijahuollon ja muun verkoston kanssa tuetaan opiskelijan tietä tavoitteisiin.

Merkityksettömiä eivät toteutukselle ole myöskään tilat, välineet ja muut resurssit. Alussa on monta huomioitavaa asiaa ja uuden opetussuunnitelman toteuttamisen aloittava opettaja tarvitsee paljon tukea monelta taholta eikä vähiten johdolta.

LÄHTEET

Forsman, A & Piironen, L. 2006. Kuvien kirja. Vammala: Tammi

Heiskanen, T. & Hiisijärvi, S.. Toiminnalliset menetelmät. Viitattu 2.3.2007.
[Http://www.ela.fi/akatemia/toiminnalliset.php](http://www.ela.fi/akatemia/toiminnalliset.php).

Janhunen, T. & Sura, S. toim. 2005. Miten käytän toiminnallisia menetelmiä?
Tampere: Resurssi

Karppinen, S., Ruokonen, I. & Uusikylä K. 2005. Taidon ja taiteen luova voima. Tampere: Finn Lectura

Laitinen, S. 2003. Hyvää ja Kaunista. Jyväskylä: Taideteollinen korkeakoulu

Opetushallitus 2000. Vammaisten opiskelijoiden valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus ammatillisessa koulutuksessa. Opetussuunnitelman perusteet. Helsinki

Sava, I. & Vesanen-Laukkanen, V. 2004. Taiteeksi tarinoitu oma elämä. Juva: PS-kustannus

Siitonen, J. 1999. Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Oulun opettajankoulutuslaitos. Viitattu 23.4.2007.
[Http://herkules oulu.fi/isbn951425340X/](http://herkules oulu.fi/isbn951425340X/).

Sinivuori, P. & Sinivuori, T. 2007. Esiripusta arvoihin. Keuruu: Atena

Tuomikoski, P. 1987. Taide ja ihminen. Helsinki: Hakapaino

Invalidiliiton 10 – strategia. Viitattu 23.4.2007. [Http://invanet.fi](http://invanet.fi).